

УДК 338.43

Д. А. Міщенко,

доктор наук з державного управління, доцент, професор кафедри фінансів,
Дніпропетровська державна фінансова академія

ДЕРЖАВНА ФІНАНСОВА ПІДТРИМКА СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО КОМПЛЕКСУ ЗА КОРДОНОМ

D. Mishchenko,

PhD in Public Administration, lecturer, Professor, Department of Finance, Dnipropetrovsk State Finance Academy

STATE FINANCIAL SUPPORT AGRICULTURAL COMPLEXES ABROAD

У статті розглянуто основні підходи до здійснення державного регулювання сільськогосподарського комплексу за кордоном; проаналізовано відмінності між ними та з'ясовано спільні риси щодо підтримки сільськогосподарських товаровиробників; виділено ключові елементи системи державної підтримки сільськогосподарського виробництва та інструменти державного захисту сільгоспвиробника; шляхом вивчення форм і методів державної фінансової політики в сільськогосподарському комплексі розвинених країн виділено основні її заходи; визначено напрями реалізації фінансової підтримки сільськогосподарського комплексу у країнах ЄС та США; відзначено, що всебічно відпрацьована державна фінансова політика зарубіжних країн в сільськогосподарському комплексі створює рівні умови господарювання, носить системний, обґрунтований характер, підтримує постійний взаємозв'язок із виконавцями та забезпеченням конкретних результатів; з'ясовано, що система механізмів державного регулювання сільськогосподарського комплексу в розвинених зарубіжних країнах характеризується не стільки стимулюванням виробництва, скільки рішенням соціальних завдань — підтримкою рівня доходів фермерів, розвитком сільської інфраструктури й природоохоронних заходів; зазначено, що політика державного регулювання сільськогосподарського комплексу в Україні повинна в сучасних умовах стосуватися, насамперед, стимулювання вітчизняного виробництва сільськогосподарської продукції та реалізації експортноорієнтованої стратегії його розвитку, що буде поштовхом для зростання всієї економіки та на цій основі підвищення рівня життя населення України; запропоновані положення щодо реалізації політики державної фінансової підтримки сільськогосподарського комплексу в Україні в сучасних умовах господарювання.

The paper considers the main approaches to state regulation of agricultural complex abroad; The differences between them and found similarities to support agricultural producers; highlighted key elements of the system of state support for agricultural production and farmers instruments of state protection; by examining the forms and methods of state financial policy in the agricultural sector of developed countries highlighted its main activities; directions of realization of financial support agricultural complex in the EU and the USA; noted that fully perfected state financial policies of foreign countries in the agricultural sector creates a level playing entity is systemic, grounded in nature, maintains a constant relationship with the performers and providing concrete results; found that the system of state regulation of agricultural complex in developed foreign countries is characterized by not only the stimulation of production as the solution of social problems — income support for farmers, rural infrastructure development and environmental protection; noted that state regulation of agricultural policy in Ukraine should set in modern terms relate primarily to stimulate domestic agricultural production and implementation of export-oriented development strategy, which will be the impetus for the growth of the entire economy and on this basis to improve people's lives Ukraine; proposed provisions for the implementation of the policy of state financial support agricultural complex in Ukraine in the contemporary economy.

Ключові слова: сільськогосподарський комплекс, державне регулювання, фінансова підтримка, закордонний досвід, сільськогосподарське виробництво, методи, інструменти.

Key words: agricultural complex, government regulation, financial support, international experience, agricultural production, methods and tools.

ВСТУП

Необхідність фінансової підтримки розвитку сільськогосподарського комплексу з боку держави підтверджується досвідом економічно розвинених західних країн, уряди яких успішно використовують чисельні заходи такої підтримки.

Необхідність державного регулювання пов'язана з наявністю в більшості країн державної власності, необхідністю перерозподілу частини національного доходу через бюджет, потребою в ресурсах для забезпечення НТП, необхідністю збереження екологічної чистоти і відтворення природних об'єктів (землі, атмос-

фери, рибних, лісових та інших природних багатств). Унаслідок властивих сільському господарству особливостей сільськогосподарське виробництво не може ефективно розвиватися без державної підтримки. Виникає потреба в проведенні специфічної аграрної політики, де державне регулювання повинно відігравати значно більшу роль, ніж в інших галузях економіки [1].

Державне управління сільськогосподарським комплексом за кордоном здійснюється через певний механізм, що складається з важелів і стимулів з відповідним законодавчо-нормативним забезпеченням. Можливість функціонування сучасного сільського господарства у вирішальному ступені визначається умовами державного фінансування, оподаткування. З цією метою уряди різних держав використовують пільгові податкові і кредитні ставки, виплату державних дотацій, компенсацій і субсидій, всіляко сприяють формуванню сприятливого інвестиційного клімату в країні, визначають граничний рівень цін, контролюють забезпечення певної якості продукції (через систему сертифікації, ліцензування, державного контролю), проводять природоохоронні заходи і забезпечують розвиток соціальної сфери за рахунок державних ресурсів. Така практика досить поширена за кордоном.

Вагомий внесок у дослідження основних методів державного регулювання сільськогосподарського комплексу в країнах з розвинутою ринковою економікою та можливостей їх адаптації в Україні здійснили такі науковці, як В.Г. Андрійчук, О.Є. Гудзь, С.І. Дем'яненко, М.І. Завадський, О.В. Литвин, А.П. Макаренко, Л.О. Мармуль, А.Ю. Мельник, О.Д. Олійник, Ю.С. Пилькевич, П.Т. Саблук, А.В. Сомик, В.В. Юрчишин та інші. Відзначаючи високе теоретико-практичне значення досягнутих наукових результатів, варто наголосити, що подальший розвиток сільськогосподарського комплексу в Україні вимагає продовження досліджень.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Мета статті — розглянути основні підходи до здійснення державного регулювання сільськогосподарського комплексу за кордоном, визначити напрями реалізації фінансової підтримки сільськогосподарського комплексу у країнах ЄС та США, запропонувати положення щодо реалізації політики державної фінансової підтримки сільськогосподарського комплексу в Україні в сучасних умовах господарювання.

РЕЗУЛЬТАТИ

Можна виділити два основних підходи до державного регулювання сільськогосподарського комплексу: північноамериканський та європейський. Як перший, так і другий підходи передбачають здійснення державною владою заходів щодо підтримки сільськогосподарського комплексу в такому обсязі, який би забезпечив належний рівень реалізації завдань, актуальних для сільського господарства на конкретному етапі розвитку. Проте завдання підтримки у США та ЄС дещо відрізняються [6]. Основою для прийняття рішень стосовно регулювання сільськогосподарського комплексу в ЄС є САП (Спільна аграрна політика). До цілей та завдань САП належать:

1) підвищення ефективності виробництва сільськогосподарської продукції шляхом модернізації виробничого процесу та раціонального використання трудових ресурсів;

2) забезпечення високого життєвого рівня для виробників сільськогосподарської продукції;

3) стабілізація ринку сільськогосподарської продукції;

4) забезпечення гарантованої пропозиції продовольства;

5) сприяння встановленню оптимальних для споживачів цін.

Європейська економіка у значній мірі є соціально орієнтованою, а отже до завдань державної підтримки сільськогосподарського комплексу у ЄС належать:

1) зближення регіонів за доходами сільгоспвиробників;

2) підтримка доходів сільгоспвиробників на рівні доходів інших галузей;

3) недопущення швидкого скорочення кількості зайнятих у сільському господарстві (як фактора, що може спричинити соціальні проблеми) [3].

Європейський підхід до підтримки сільськогосподарського комплексу характеризується комплексністю, забезпечує належну прибутковість більшості видів сільськогосподарської продукції та галузі сільського господарства в цілому, дозволяє охопити підтримкою велику кількість видів сільськогосподарської продукції та значні обсяги її виробництва, однак, при цьому здійснює значний вплив на рівень цін, знижує конкурентні переваги сільськогосподарської продукції на світових ринках, характеризується слабкою адаптацією до змін ринкових умов та склад-

ним механізмом функціонування з нерівномірним розподілом підтримки між регіонами та виробниками продукції, а також потребує значних бюджетних витрат.

Аграрна політика країн Європейського Союзу (ЄС) спрямована на підтримку доходів сільгосптоваровиробників на рівні, достатньому для розширеного відтворення; забезпечення продуктами харчування населення, переробної і легкої промисловості — сировиною; впливу на світовий продовольчий ринок. Сумарні бюджетні витрати на розвиток сільськогосподарського комплексу в країнах ЄС складають щорічно 80—100 млрд євро. З цієї суми 30—35% припадає на програми підтримки цін на внутрішньому ринку, 3—5% — витрати по реалізації регіональних структурних програм, 20—25% — витрати по регіональних програмах підтримки аграрного сектора [2].

Як інструменти державної політики та регулювання цін реалізуються також програми, які мають за мету пряму підтримку доходів фермерів, зокрема програми компенсаційних платежів, гнучких виробничих контрактів, страхування. Програма компенсаційних платежів сприяла підвищенню доходів виробників, захистивши їх від непередбачених коливань кон'юнктури ринку. У країнах ЄС здійснюється допомога у формі субсидій виробникам високоякісних сортів пшениці, що обмежує площі вирощування зернових відповідно до встановлених квот; дотується до 50% ціни молока, виробленого в межах установлених квот.

У ЄС ключовими елементами системи державної підтримки сільгоспвиробництва є:

1) контроль за пропозицією шляхом застосування виробничих квот, обмежень площ посівів та щільності худоби на одиницю площ угідь;

2) платежі прямої підтримки доходів;

3) трирівнева система цінової підтримки: "цільові ціни", "інтервенційні ціни" та "порогові ціни".

Євросоюз встановлює орієнтовні ціни на сільськогосподарську продукцію, які дозволяють забезпечити певний рівень рентабельності сільгоспвиробництва. Підтримка встановлених цін досягається за допомогою ринкових механізмів: держава закупає надлишки у випадку перевищення, а у випадку зростання ціни вище граничного рівня — підвищує пропозицію шляхом продажу продукції з державних запасів. Верхньою межею в захисті є цільова ціна — це бажана оптова ціна, бажана

ринкова ціна для регіонів найбільшого дефіциту продукції. Цільові ціни мають служити індикатором для регулювання ринкових цін, а також є базою для розрахунку інших цін підтримки. Інтервенційні ціни встановлюються як відсоток від цільових на рівні, що дозволяє покривати витрати виробництва. Їх призначення — бути межею зниження ринкових цін і забезпечити рівень доходів аграріїв, необхідний для відтворення виробництва. Інтервенційні агенції зберігають продукцію до покращання ринкової ситуації або експортують її на світові ринки (досить часто зі збитками для бюджету, обумовленими різницею між світовими та інтервенційними цінами). Цільові ціни дають змогу розрахувати рівень порогових цін для захисту європейських виробників від зміни світових цін. З метою недопущення зниження ефективності сільгоспвиробництва європейська система підтримки передбачає застосування механізмів, які мають стимулювати зниження виробниками рівня витрат. Загальною тенденцією для Євросоюзу останніми роками є зниження частки загального рівня підтримки відносно ВВП, проте абсолютний розмір підтримки залишається достатньо високим і перевищує середній рівень по країнах ОЕСР [4].

На відміну від Європи, у США мета аграрної політики менше залежить від соціальних завдань. Головна мета державної підтримки сільськогосподарського комплексу у США — сприяти розвитку конкурентоспроможності та допомогти фермерам пережити несприятливий період. Цим визначається вибір інструменту державного захисту сільгоспвиробника. Таким інструментом є заставні ціни. Під час падіння цін американський фермер має можливість здати державі на зберігання свою продукцію за заставними цінами. Це дозволяє без втрат продовжувати виробничий процес. У випадку покращання цінової ситуації виробник має змогу забрати свою продукцію на реалізацію, повернувши з виручки отримані від держави кошти.

Слід зазначити, що аграрна політика США, так само, як і в ЄС, характеризується гнучкістю, постійними змінами відповідно до потреб економіки сільського господарства та країни, що досягається прийняттям законів на період 5—6 років [5].

Основними цілями аграрної політики визнано: поліпшення життя громадян через підтримку товарного сільськогосподарського виробництва; забезпечення безпечно-го, повноцінного і доступного продоволь-

ства; зменшення чисельності населення, що не доїдає, як у країні, так і за кордоном; раціональне використання орних земель, пасовищ і лісів та охорона навколишнього середовища; розвиток наукових досліджень та освіти; сприяння розвитку сільських територій і надання достатніх економічних можливостей їх жителям; розширення світових ринків для продукції сільського господарства.

Незважаючи на існування різних підходів, здійснення державою підтримки сільськогосподарського комплексу відбувається шляхом використання різноманітних напрямів, важелів, засобів та методів державного регулювання.

У США заходами безпосередньої підтримки цін і доходів фермерів є: прямі платежі, антициклічні платежі, маркетингові позики, різницеві платежі.

Прямі платежі (direct payments) виплачуються фермерам, які уклали з державою контракт і вирощують програмні види продукції: пшеницю, кукурудзу, сою, сорго, ячмінь, овес, олійні культури. Застосування понижувального коефіцієнту (0,85) дозволило віднести прямі платежі до заходів "блакитної скриньки" за класифікацією СОР та уникнути зобов'язань з їх скорочення.

Антициклічні платежі (counter-cyclical payments) товаровиробники можуть отримати у випадку, якщо ефективні ціни є нижчими від цільових. Розрахунок проводиться відносно урожаю, який може отримати фермер з 85% площі. До програмних видів продукції належать: пшениця, кукурудза, сорго, ячмінь, овес, бавовна, рис, соя, олійні культури [8].

Програма маркетингових позик передбачає для фермерів можливість отримати кредит під заставу продукції (пшениці, кукурудзи, ячменю, вівса, насіння соняшника, цукру, сорго, рису, меду, арахісу, бавовни, вовни). Із закінченням дії кредиту (9 місяців) виробник або має виплатити суму позики зі встановленими відсотками, або передати право власності на заставну продукцію. У випадку, якщо ринкові ціни є нижчими від заставної ціни, фермери мають можливість отримати різницеві платежі.

Відносно ринків фруктів, овочів, горіхів, молочної продукції у США діють маркетингові угоди (agreements) та правила (orders). Маркетинговими правилами обумовлюються якість, гатунок продукції, обсяги пропозиції для окремих виробників, дослідження, рекламні кам-

панії. Крім цього, відносно виробників молока у США діє цінова підтримка продукції за рахунок державних закупівель.

Поряд із підтримкою цін широко впроваджується реалізація продуктових програм (талонів на харчування, шкільних сніданків) з метою впливу на попит на сільськогосподарську продукцію. У США також широко застосовуються заходи стосовно зниження ризиків в агробізнесі (субсидії на страхування, допомога у випадку стихійного лиха, створення стабілізаційних фондів), програми кредитного забезпечення фермерів, податкові пільги. Таким чином, як у ЄС, так і в США державна підтримка сільськогосподарського комплексу здійснюється за двома напрямками [7].

Першим напрямом є регулювання ринку, зокрема:

1. Регулювання співвідношення цін. Досягається шляхом: встановлення фіксованих, граничних, цільових, інтервенційних, заставних цін; встановлення граничних норм рентабельності переробних підприємств; встановлення граничних норм торговельно-збутової націнки; встановлення маркетингових угод та правил; регулювання через оподаткування (фінансовий важіль).

2. Регулювання пропозиції сільгосппродукції через використання продовольчих ресурсів з резервних, інтервенційних, заставних та регіональних запасів; обмеження обсягів виробництва, посівних площ, поголів'я; виробничі, маркетингові квоти; укладання маркетингових угод та встановлення правил; обмеження імпорту (тарифні та нетарифні); надання субсидій на зберігання продукції; регулювання через оподаткування.

3. Регулювання попиту на сільгосппродукцію. З цією метою відбувається: здійснення інтервенційних та заставних закупівель; надання експортних субсидій; надання продовольчої допомоги; надання субсидій споживачам; регулювання через оподаткування. Основним фінансовим важелем регулювання ринку сільгосппродукції є регулювання через оподаткування.

Другий напрям державної підтримки сільгоспвиробництва — зменшення ризиків сільгоспвиробників, характеризується широким використанням різноманітних важелів фінансового механізму, а саме:

1. Підтримка доходів виробників через прямі бюджетні виплати виробникам (дотації на тону продукції, на 1 голову худоби, на 1 га посівів); встановлення норм прибутку в сільському господарстві; компенсація різниці

в ціні на внутрішньому та світовому ринках; відшкодування збитків від надзвичайних подій; встановлення мінімального рівня оплати праці; пільгове оподаткування.

2. Підтримка ресурсного та фінансово-кредитного забезпечення шляхом: надання субсидій на закупівлю засобів виробництва; часткової компенсації вартості матеріально-технічних ресурсів; компенсації процентних ставок за кредитами; пропозиції кредитних ресурсів; здешевлення вартості страхування; фінансування наукових розробок; запровадження пільгового оподаткування [5].

Вивчення форм і методів державної фінансової політики в сільськогосподарському комплексі розвинених країн дозволяє виділити наступні її заходи:

1. Забезпечення певного рівня доходів сільськогосподарських товаровиробників (компенсаційні виплати, у тому числі пов'язані з дією природних рентоформуєчих факторів, платежі за збиток, пов'язаний з реорганізацією виробництва).

2. Цінове втручання, що припускає ряд засобів впливу на ринок: підтримка внутрішніх цін на сільськогосподарську продукцію, встановлення квот, податків на експорт і імпорт продовольчої продукції.

3. Компенсація витрат. Сюди входять заходи для субсидування виробників, що купують засоби виробництва: субсидування чи пільгове оподаткування при придбанні добрив, кормів і ядохімікатів, субсидування виплат відсотків за отриманими кредитами, субсидування виплат із страхування майна.

4. Сприяння розвитку ринку, що передбачає державне фінансування, розробку і здійснення різних програм; витрати на збереження продукції, а також проведення транспортних робіт з перевезення продукції всіх ланок АПК.

5. Здійснення регіональних програм. Мова йде про виділення коштів на здійснення державних програм розвитку виробництва. Дані заходи державної підтримки поширені в Канаді, ЄС, США й ін. країнах.

6. Макроекономічна політика. У цій групі представлені заходи державного регулювання сільського господарства, які не пов'язані безпосередньо з даною галуззю, але впливають на ефективність її функціонування — проведення пільгової податкової політики, підтримка національної валюти, зовнішньоторговельна діяльність [1].

Отже, всебічно відпрацьована державна фінансова політика зарубіжних країн в аг-

рарній сфері створює рівні умови господарювання, носить системний, обґрунтований характер, підтримує постійний взаємозв'язок із виконавцями та забезпеченням конкретних результатів.

ВИСНОВКИ

Система механізмів державного регулювання сільськогосподарського комплексу в розвинених зарубіжних країнах характеризується не стільки стимулюванням виробництва, скільки рішенням соціальних завдань — підтримкою рівня доходів фермерів, розвитком сільської інфраструктури й природоохоронних заходів. Політика державного регулювання сільськогосподарського комплексу в Україні повинна в сучасних умовах стосуватися, насамперед, стимулювання вітчизняного виробництва сільськогосподарської продукції та реалізації експортноорієнтованої стратегії його розвитку, що буде поштовхом для зростання всієї економіки та на цій основі підвищення рівня життя населення України.

Економічно розвинуті країни застосовують різні способи і методи державної підтримки сільського господарства шляхом регулювання цін, попиту і пропозиції, встановлюючи залежно від ситуації в країні і міжнародних угод: мінімальну гарантовану ціну на продукцію з метою зменшення фінансового ризику для товаровиробників; пільгові кредити для проведення збиральних та інших сільськогосподарських робіт; державні закупівлі для регулювання внутрішнього ринку сільськогосподарської продукції за рахунок попиту і пропозиції, збільшуючи попит за рахунок закупівель надлишків продукції і дотування експорту; "оплату по полях" за гектар посівних площ для зниження цін до світового рівня шляхом скорочення на відповідну суму гарантованої ціни, державних закупівельних цін або обсягів пільгових кредитів; оплату за гектари, виведені з сівозміни, голову худоби при зменшенні поголів'я для компенсації зниження доходів сільськогосподарських товаровиробників і згладжування проблем у разі перевиробництва продукції; контроль над імпортом і експортом, що є важливим регулятором балансу продукції на ринку країни; надання "прихованих дотацій" у вигляді "гуманітарної допомоги" або "виробничих кредитів" країнам, що розвиваються, для розширення ринків збуту своїй продукції; інші заходи, що зокрема відповідають "блакитному" і "зеленому" коштикам СОТ.

Сучасні світові підходи до регулювання сільськогосподарського комплексу характеризуються різними цілями та значним різноманіттям використовуваних інструментів, проте відзначаються головним — досягненням поставлених завдань. В Україні використовується більшість інструментів державного регулювання сільгоспвиробництва: дотації, субсидії, регулювання експорту та імпорту, регулювання цін. Проте відсутнє головне — системність підходу та спрямованість на кінцевий результат. Це відрізняє нас від інших країн, де обсяг державної підтримки залежить від визначених стратегічних цілей та закріплений у законодавстві, яке регулярно корегується відповідно до завдань конкретного етапу розвитку економіки і сільського господарства.

Література:

1. Алейнікова О.В. Використання світового досвіду державного регулювання розвитку АПК / О.В. Алейнікова // Вісник Національного університету водного господарства та природокористування. Серія "Економіка". — Випуск 4 (60). — 2012. — С. 11—19.

2. Комарова І.В. Фінансові важелі державного регулювання аграрного сектору / І.В. Комарова // Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу. — 2013. — № 1 (21). — С. 80—84.

3. Кужель В.В. Державна підтримка економічного розвитку аграрного сектору / В.В. Кужель // Ефективна економіка. — № 6. — 2013. — С. 52—58.

4. Майстро С.В. Сутність та напрями державного регулювання аграрного ринку в зарубіжних країнах [Електронний ресурс] / С.В. Майстро // Державне управління: теорія та практика: електронне наукове фахове видання. — 2006. — № 1. — Режим доступу: <http://www.nbu.gov.ua/e-journals/DUTP/2006-1/txts/GALUZEVE/06msvrzk.pdf>

5. Макаренко А.П. Наукові засади державного регулювання ринкової економіки у контексті його необхідності / А.П. Макаренко, Л.Ю. Мельник // Економіка та держава. — 2008. — № 3. — С. 68—70.

6. Могильний О.М. Спільна аграрна політика Європейського Союзу щодо сталого сільського розвитку: уроки для України / О.М. Могильний // Економіка АПК. — 2004. — № 7. — С. 3—12.

7. Онегіна В.М. Державне регулювання цін і доходів сільськогосподарських товаровиробників: монографія / В.М. Онегіна. — К.: ННЦІАЕ, 2007. — 590 с.

8. Стратегічні напрями розвитку сільського господарства України на період до 2020 року / за ред. Ю.О. Лупенко, В.Я. Месель-Веселяк / Наукове видання К.: ННЦ "ІАЕ", 2012. — 112 с.

9. Тулуш Л.Д. Стратегічні напрямки підтримки розвитку агропромислового виробництва в Україні / Л.Д. Тулуш, О.Д. Радченко / Економіка АПК. — 2012. — № 10. — С. 81—90.

References:

1. Aleinikova, O.V. (2012), "Using the experience of state regulation of agriculture", *Visnyk Natsionalnoho universytetu vodnoho hospodarstva ta pryrodokorystuvannya*, vol. 4 (60), pp. 11—19.

2. Komarova, I.V. (2013), "Financial leverage agricultural sector", *Visnyk Berdyanskoho universytetu menedzhmentu i biznesu*, vol. 1 (21), pp. 80—84.

3. Kuzhel, V.V. (2013), "State support for the economic development of the agricultural sector", *Efektivna ekonomika*, vol. 6, pp. 52—58.

4. Maistro, S.V. (2006), "The essence and public areas of agricultural market regulation in foreign countries", *Derzhavne upravlinnya: teoriya ta praktyka*, [Online], vol. 8, available at: <http://www.nbu.gov.ua/e-journals/DUTP/2006-1/txts/GALUZEVE/06msvrzk.pdf>. (Accessed 28 Sep 2014).

5. Makarenko, A.P. and Melnyk, L.Y. (2008), "Scientific principles of state regulation of the market economy in the context of its necessity", *Ekonomika ta derzhava*, vol. 3, pp. 68—70.

6. Mohylnyy, O.M. (2004), "Common Agricultural Policy of the European Union's Sustainable Rural Development: Lessons for Ukraine", *Ekonomika APC*, vol. 7, pp. 3—12.

7. Onegina, V.M. (2007), *Derzhavne rehulyuvannya tsin i dohodiv silskohospodarskykh tovarovyrobnykiv* [State regulation of prices and incomes of agricultural producers], NNTSIAE, Kyiv, Ukraine.

8. Lupenko, J.O. and Mesel-Veselyak, V.J. (2012), *Stratehichni napryamy rozvytku silskoho hospodarstva Ukrayiny na period do 2020 roku* [Strategic directions of development of agriculture of Ukraine for the period 2020 / ed.], Academic Edition NSC "IAE", Kyiv, Ukraine.

9. Tulush, L.D. and Radchenko, O.D. (2012), "Strategic areas of support of agricultural production in Ukraine", *Ekonomika APC*, vol. 10, pp. 81—90.

Стаття надійшла до редакції 23.10.2013 р.